

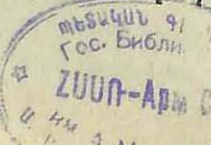
զայն կ'ուղղեն ոչ միայն ազատորեարին, այլ նաեւ, մանաւանդ թէ յատկապէս ժողովուրդեան, ռամիկին, եւ այս պատճառաւ չեն խոտեր բոլորովին իրենց ընթերցող հասարակ ժողովուրդին լեզուն, բառերը, քերականական ձեւերը: Յորդաբանութիւնն է ուրեմն մեր գրքերու լեզուն կարկառուն գիծը, որուն հետ միաժամանակ աչքի կը զարնէ քերականական անկանոնութիւն: Այս երկու տեսակէտները պիտի ապացուցանենք այժմ:

1. Յորդաբանութիւնն թէ ինչ կ'ուղենք մատնանշել, պարզ է: Մեր թարգմանիչը գոհ չ'ըլլար իւր յունարէն բնագրին մէկ բառին հանդէպ մէկ բառ դնելով: Իր տրամադրութեան տակ եղող ճոխ բառամթերքը կ'օգտագործէ ճոռոմաբանութեան երանգ տալու համար իւր պատմագրութեան: Երբեմն յորդաբանութիւնը զուտ աւելաբանութիւն է, սակայն ոչ ցանցաւ կուտակուած բառերը արտայայտուած գաղափարին վրայ կ'ազդեն, տեղւոյն համեմատ սաստկացնելով, տկարացնելով, բայերու մէջ գործողութեան աստիճանական զարգացումը, զանազան մասերն ու փուլերը բացատրելով: Ամէն մասն բանի ատակ է այս կերպով ընդլայնուելու, եւ մեր թարգմանիչը առատօրէն օրինակներ կ'ընծայէ առ այս: 1. Գոյականներ, Սովորաբար թուով երկու, քիչ անգամ երեք նոյնանիշ գոյականներ միանգամայն կը կիրարկուին նոյնահոլով, «եւ» շաղկապով կամ առանց շաղկապի. Այսպէս՝ Գ, 2 պատարագաւք եւ տրովք. 13 ի սպաս եւ ի պէտս. 17 ահ եւ երկիւղ (տես նաեւ ԺԵ 23). 30 խնդութեամբ եւ ուրախութեամբ. Գ, 16 ընդ բարս եւ ընդ գնացս Գ, 41 դաւ եւ նենգութիւն. 50 վասն... ռժգութեան եւ ագահութեան. Է, 3 բարկութեամբ եւ սրտմոռութեամբ. Ը, 35 տառապանաւք թշուառութեամբ. Ժ, 6 ցնծութեամբ եւ ուրախութեամբ... յայրս եւ ի քարածերպս. 38 աւրհնութեամբ, ցնծութեամբ եւ գոհութեամբ. ԺԲ, 40 յուռութուլունս եւ բժժանս. ԺԳ, 18 քաջասրտութեան քաջութեան: — Մական գոյականներու աւելագրութեան սովորական կերպն է զանոնք իրարու սերտիւ կապել իբր յատկացուցիչ յատկացեալ, որով իրարու հետ կը ձուլուին եւ գաղափարի միութիւնն աւելի լաւ կը ցոլացնեն. Ա, 18 պատարագ ողջակիզաց (յաճախ). Գ, 3 սպաս պաշտաման. 14 ջան վտանգի խռովութեան. 24 պարտութիւն վատթարութեան. Գ, 3 հեռ եւ նախանձ թշուառութեան. 14 ողջակէզք պատարագաց.

25 սրտմոռութիւն դառնութեան, Ե, 8 կատարած վախճանի. 11 ի սուր սայր սուսերի եւ ի տէգ նիզակաց. Զ, 9 շտապ տագնապի. Է, 15 ի տանջանս չարչարանացն. 24 ի մեծութիւն աւագութեան. 38 սրտմոռութիւն բարկութեան (նաեւ Ը, 5 եւն) Ը, 4 հպարտութիւն ամբարտաւանութեան. 9 ի նեխոյն հոտոյ (նաեւ 12). 24 զմիարանութիւն հաւանութեան. ԺԲ, 4 խաղաղութիւն միաբանութեան. 36 մարտ պատերազմի (ԺԳ, 6 եւն). ԺԳ, 23 զխաղաղութիւն հաշտութեան... գութ եւ սէր քաղցրութեան. 25 զյաշտութիւն հաւանութեան. ԺԵ 12 տեսիլ երազոյն:

2. Ածականներ: Ասոնց մէջ յորդաբանութիւնը ստէպ իմաստը կը սաստկացնէ, երբեմն դիւրաւոր հեշտին բառախաղեր կը կազմէ: Հոս ալ զօգաւորումը կամ «եւ» ով է եւ կամ առանց «եւ» ի, Ա, 13 անթիւ եւ անհամար. 20 դանդաղամած թանձրացեալ. Բ 2 ամուրս անտառախիտս. 22 զհոյակապ շքեղ. 31. զհամառօտ կարճառօտ (քանիցս). Գ, 15 ողջ անարատ. 29 անմոռունչ անբարբառ. Գ 2 զնախանձայր վեժխնդիր. Ե 16 պիղծ եւ անաւրէն. Է, 9 սէգ, հպարտ եւ ամբարտաւան (նաեւ 27). 34 անաւրէն եւ ապստամբ, պիղծ եւ վատարանց. Ը, 6 զամուր ամուր. մեծամեծ եւ սաստիկ. 9 տեղեակ ամենայնի հմուտ. 14 յանաւրէն եւ յանարժան. 21. միութար քաջալեր բանք. 24 խոցս, խեղս, վերաւորս (նաեւ ԺԱ 12). Ժ, 5 սաստիկ եւ անհնարին. 21. յանհնարին եւ ի դժուարին. Ժ 28 վարդազոյն ծայրակարմիր. ԺԳ, 23 անկարգ անաւրէն. 26 աւտարածայն այլամիտ:

Ածականներու կը կցենք իսկոյն մակբայները, որոնց աւելագրութիւնը բովանդակութեան եւ տարածութեան կողմանէ ածականներու գրեթէ կը համընթանայ: Բնականաբար տեղւոյս կը հային ոչ միայն խիստ մտօք մակբայներ, այլ ոեւէ իբր մակբայ գործածուած մասն բանի. Ա, 11 որպէս զհարդ (նաեւ Բ 15, Գ 37) 14 իբրեւ ի պատճառս վարձկանաց համարի. Գ, 9 ո՞ կամ ընդէր կամ ո՞րպէս. 35 անդրէն ի նոյն չափ յառաջինն... մեծապատիւ մեծապարգեւ մեծարէր. Գ, 10 հետ ընդ հետ վաղվաղակի. 36 վասն առն զուր մեռանելոյ տարապարտոյց կորուսելոյ. 46 իբրեւ զբաւօնաց պատճառաւ. Ե, 21 արագարագ (Զ, 16, 23). Զ, 6 ոչ բնամենեւին. 16 մաւտ առ մաւտ... արագարագ. 24 ոչ արժան, ոչ պատշաճ. 28 յաւժարութեամբ քաջութեամբ. Է, 40. անարատու

515-66

էին սպանանէին. Ժ, 27 ի զէնսն դարձան վառեցան կողմեցան պատրաստեցան: Հինգ դիմաւորներ. ԺԳ, 21. քննեցաւ, խնդրեցաւ, գտաւ, պատժեցաւ, ի սուր սպառնեցաւ: — 2օրս վախճանական աներեւոյթներ. ԺԱ, 9. հարկանել սատակել կործանել թափ անցանել: — 2օրս ընդունելութիւն ներկայ. ԺԳ, 17 Լքեալք եւ լուծեալք եւ սպառեալք եւ տարակուսեալք: Անմահ է, Ժ, 17 եկին հասին պատեցին խումբ արարին առ հասարակ. ի վերայ յարձակեցան զամուրսն փլուզին հարին կոտորեցին զոր ի ձեռն առին առհասարակ կոտորեցին:

Փակիլէ յառաջ այս հատուածը յառաջ բերենք քանի մը ուրիշ աւելադրութիւններ, որոնք մեր թարգմանչին սիրելի կը թուին: Ա. Գրքէն տեղիքներ մատնանշեցինք Ծ 3, Բ. գիրքը տեղւոյս վերապահելով: Մեր թարգմանիչը կը սիրէ բայերու առջեւ «սկսաւ» աւելցնել, կարծես ջանալով տեղ տեղ յուն. aorist-ը ըստ կարի բացատրել, աւելորդ ջանք մը, քանի որ մեր կատարեալ կոչածն բայերու մեծ մասին մէջ արդէն aorist է բուն եւ ոչ perfectum. Ա, 16 սկսան հոսել վիրգս. 23. սկսան աւրհնել. Բ, 7 պատուհասել սկսաւ. Գ, 37 սկսաւ հարցանել. Գ, 24 սկսաւ կորզել. 40 սկսան... տաքնապել. Է, 27 սկսաւ ծաղը առնել. Ը, 19 սկսաւ յուշ առնել. Թ, 11 սկսաւ բեկանել. ԺԳ, 5 սկսաւ հարցանել. ԺԵ, 11 սկսաւ պատմել: — Ամէնէն աւելի բազմաթիւ եւ աչառու է այս յաւելուածը «սկսաւ խօսել եւ ասէ» անփոփոխ կրկնուող ասութեան մէջ (Ձ, 30. Է, 2, 5, 9, 14, 16, 30. Թ, 12. ԺԴ, 11. ԺԵ, 2, 3, 22): — Թարգմանչին սիրելի յաւելուածներ են դարձեալ «վաղ-վաղակի» եւ նոյնիմաստ մակբայներ (Գ, 25, 33, 35. Դ, 10, 41, 48. Ե, 18. Ձ, 10. Է, 3, 10. Ը, 9, 26. ԺԲ, 6; 21. ԺԴ, 2, 26, 31). «առ հասարակ, ամենեքեան» (Դ, 42. Ե, 13, 26. Թ, 7. ԺԲ, 15, 22, 41. ԺԳ, 12. ԺԵ, 36):

Անկանոնութիւնը երկրորդ նկարագրական գիծն է մեր թարգմանչին, թէեւ ոչ այն աստիճան ինչպէս ուրիշ քանի մը հեղինակներու քով: Մանաւանդ ձեւախօսութեան մէջ Մակաբայեցւոց թարգմանիչն անսայթաք կը գրէ, դուրս առնելով միշտ յետսամուտ եղծումներ, որոնք ձեռագրական համեմատութիւններով ի նպաստ թարգմանչին կը մարբուին: Համաձայնութեան մէջ է որ երբեմն կը գայթէ, եւ ինչպէս վերն ըսինք, տիպար դասականներէ չսիրուած ձեւեր կը կիրարկէ:

Պատական ընդուի վայելչութեան օրէնքը

կը նախընտրէ յատկացուցիչ սեռականը յատկացեալէ ետք դնել եւ երկուքին միջեւ չհանդուրժել ուրիշ մասն բանի, ըստ ամենայնի նման դասական Լատիններէնի: Իսկ մեր թարգմանիչը կ'ըսէ նաեւ Ա, 15 «Համարձակ զդրուեսն առին զարտաքին պարսպացն», ուր «զ» նախադրի կրկնումով միջանկեալին անհաճոյ տպաւորութիւնը չեղբացնել կը ջանայ (Հմմտ. Այտընեան, — Չալքիսեան 1883, 250, Ը). Գ, 31 «յոտս հասին Ենեմեայ», — Ը, 20 «աւգնականութեամբ լցեալ բարձրելոյն». — ԺԲ, 44 «ընթէ յարութեան ահն ոչ ուն էր անկելոցն ի պատերազմէ...»:

Բոլորովին կանոնաւոր կ'ենթանայածականի (ոեւէ տեսակ) համաձայնութիւնը, անտեսելով ԺԲ, 42 «զմեղն զայն», որուն փոխարէն կը սպասուէր «զայնոսիկ», Թէ ցուցական ածականի եւ թէ նախադրութեան կողմանէ սխալ կը պարունակէ Գ, 5. «որ ըստ (ա ընդ) այնմ (b յայնմ) ժամանակաց... սպարապետ էր», «ըստ», ի ժամանակական գործածութիւնն անծանօթ է ինձ, իսկ «ընդ», անորոշ հայցական կը պահանջէ, խօսքին մերձաւոր ուղիղ ձեւը պիտի ըլլար. «ընդ այն ժամանակս»: Անհնար չեմ նկատեր այս ձեւին սկզբնականութիւնը նաեւ հոս եւ ձեռագրաց տուածը՝ յետամուտ եղծուած: Ածականաց համաձայնութեան կը հայի — թէեւ ոչ իբր անկանոնութիւն, այլ իբր առանձնաշատկութիւն — վերացական գոյականներու գործածութիւնն սեռական հոլովով իբր պարզ ածական (Այտընեան, անդ, 260): Այս ձեւը չափազանց սիրուած է մեր թարգմանչին: Ա, 29 Տեղի սրբութեան (Գ, 30. Ե, 17. Ը, 17). Գ, 15 նովին սրբութեան պատմութեան. 23 շայտնութեան (շայտնի) վճիռն. Դ, 11 անաւրէնութեան նոր կրանս. 34 յիւրաւանցն արդարութեան. 48 զանաւրէնութեան պատիսն. Ձ, 4 սրբութեան սրահ. 30 սրբութեան խիթք. 6 սաստկութեան ցաւք. ԺԱ, 3 զտաճարն սրբութեան. ԺԳ, 8 հուրն սրբութեան. ԺԴ, 3 սեղանն սրբութեան. 31 տաճարն սրբութեան. ԺԵ, 8 գործք քաջութեան:

Բայերու մէջ աչառու է ժամանակներու գործածութիւնը, որովհետեւ ընդհանրապէս կրնանք ըսել, որ կրցած է զերծ մնալ սխալներէ: Ամենայնապէս պատահած ժամանակներն են Անկատար եւ կատարեալ: Թարգմանիչը յունարէն ժամանակներու խօսիւ չի կապուիր: «Անկա-

դրուած են: Ուստի Հայը իւր կերպով սկսած եւ յունարէնի համեմատ վերջացուցած է: Այսպիսի խառնաշփոթութիւն կը տիրէ նաեւ 20—22 համարներու մէջ: — Գ, 21 ¹ Եւ անդ էր ողորմ տեսիլ տեսանել, զի առ հասարակ անկեալ մարդկան զաղաթս թաւալելով յերկինս մատուցանելն. փոխ. մատուցանէին: Նորայր խօսած է այս մասին Կորին, 206—209, ուր նման օրինակներ կու տայ դասական ուրիշ հեղինակներէ: Նա կը միտի Բագրատունւոյ կարծիքին (Քեր. 477), որուն համեմատ «կարելի է փոխադրութիւն համարել»: Զեմ հասկնար զայս: Այտընեանի մեկնութիւնը սովորաբար ընդունուած է եւրոպացի քերականներէ լատին եւ յոյն նման զարտուղութեանց նկատմամբ, որոնցմէ մեր հեղինակն ալ ունի (Hendyadis): — Ժ, 2 ² Եւ զբագինն, որ ի մէջ քաղաքին էին, որ յայլազգեաց արարեալ էր. մերձաւոր քաղաքէն շփոթելով եզակի կը դնէ յարարերական եւ բայ, սակայն հեղինակի համեմատ չէ թէ քաղաքը, այլ բագինները «յայլազգեացն արարեալ էին»: — ԺԲ, 13 ³ Ղբաղաք մի... եւ զայն պատեալ պաշարեալ պահէին: Անշուշտ ուշադիր չէ եղած որ Ղբաղաք մի, ըսածէր վերը իբր սեռի խնդիր վերջադիր բային, որով աւելորդ կ'ըլլար «եւ զայն»: Եթէ պարզ «քաղաք մի» ըսած ըլլար իբր բացայայտիչ նախընթաց «ի կողմն մի» անորոշ ասութեան, «եւ զայն» հարկաւոր կը դառնար: Այսպէս ենթադրած է նա:

Ասոնք են մեր նկատած Լեզուական պայմանները Մակարայեցւոց Բ. գրքին: Օրինակները չուղեցինք երկարաձգել մանաւանդ որ շատ բան արդէն ուսումնասիրութեանս ընթացքին զանազան առիթներով ի վեր հանեցինք եւ ուղեցինք: Գրչագրական վրիպակներ, ցորչափ որ մենք կրցած էինք որոշել, նոյն կերպով գտած են իրենց լուծումը: Աւելի մանր ուղղելիքներ՝ բնագրին քննական հրատարակութեան մէջ կը գտնեն իրենց պատշաճագոյն տեղը:

Լեզուի խնդրոյն հետ կապուած է հարկաւ Բ. Մակարայեցւոց ընծայած բառամթերքը: Այս պահանջին ալ սակայն ըստ կարի գոհացում տուած ենք այլ եւ այլ տեղեր: Եւ արդէն մեր գիրքը ոչ այնքան նոր բառեր կը ներկայացնէ, որքան ծանօթ բառերու եզական, ինքնուրոյն առոււմներ, զորոնք յունարէն բնագրով ու ուրիշ թարգմանիչներով ջանացինք չձգել:

Հ. Ս. ԿՈՐԵԱՆ

ՍԵՐԻՈՍ ԵՊԻՍԿՈՓՈՍ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՅ ԵՒ ԻՒՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆ Ի ՀԵՐԱԿ

— (Շարունակութիւն)

7.

Աղբիւրներ: — Սերիոս կարգացած է իր օրով հրապարակի վրայ շրջած մատենագրութիւնը, թէեւ յականէ յանուանէ ակնարկութիւն չ'ըներ իւր աղբիւրներու մասին: Զօրեղ ազդեցութիւն գործած են իր վրայ յատկապէս Ս. Գիրքն եւ Փաւստոս Բիւզանդ:

1. Ս. Գիրքը իրեւ հասարակաց աղբիւր, եկեղեցական կրթութեանց գլխաւոր հրահանգանոց, Սերիոսի մտաւոր զարգացման, նաեւ ոճին վրայ ազդած է լայն գծերով: Յաճախ կոչումներ կ'ընէ Ս. Գրքէն, կը թեւակոխէ անոնց մեկնութեան եւ կարգ մը դէպքերու եւ երեւոյթներու բացատրութիւնը կը ջանայ հիմնել մարգարէութեանց վրայ: Մասնաւորապէս Ս. Գրքի պատմական մատենաները (Ծննդոց) Թագաւորութեանց, Մակարայեցւոց եւն) խոր տպաւորութիւն ձգած են իր պատմելու ոճին վրայ: Զգտած է տեղ տեղ նաեւ նմանութեանց¹:

2. Բայց իւր ոճին վրայ ամէնէն աւելի ազդեցութիւն թողուցած է Փ. Բիւզանդը: Հայ պատմական գրականութեան այս անդրանիկ մատենը կ'երեւայ թէ Սերիոս կրած է իւր բարձին տակ. յաճախ կարդացած է զայն եւ այսպէս կամաւ թէ ակամայ ենթարկուած է անոր ոճին, ի բերան ուսած է անկէ ասութիւններ, բառեր, եւ Բիւզանդարանի պատմական, յորդառատ ոճի հոսանքէն տարուած է գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար: Փաւստոսի ազդեցութիւնը կը նկատուի իր վրայ ոչ միայն Նախերգանքին մէջ, այլ եւ ամբողջ Պատմութեան ընթացքին: Գրիգոր Խալաթեանց (անդ, էջ 77—82) մատնանիշ ըրած է Նախերգանքէն տեղիքներ, որոնք կախում ունին՝ երբեմն բառական իսկ՝ Փ. Բիւզանդէն: Այս ազդեցութիւնը Նախերգանքին վրայ աւելի մանրամասնօրէն ուսումնասիրած է Հ. Ա. Մատիկեան (Կեղծ-Սերէոս, էջ 39—59),

¹ Հմտ. եւ խալաթեանց՝ Մարտա Մծուրնացի, էջ 40—63, ուր գլխաւորաբար Նախերգանքը քննութեան մեմատութեանց: Ս. Գիրքէն առնուած ասութիւններ, բառեր աւելի մեծաբանակ թուով կարելի է ցոյց տալ բուն պատմութեան մէջ: